

Inhoudsopgave

Voorwoord	V
1. INTERNET GOVERNANCE <i>Mr. dr. B.W. Schermer en prof. mr. A.R. Lodder</i>	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Wat is het internet?	1
1.2.1. Netwerk van netwerken	1
1.2.2. TCP/IP	3
1.2.3. Internet: een gelaagde infrastructuur	3
1.2.4. De verbinding van netwerken: interconnectie	4
1.2.5. Het wereldwijde web	5
1.2.6. Domeinnamen en het DNS	6
1.2.7. Belangrijke internetdiensten	6
1.2.7.1. Toegang tot het internet (access)	7
1.2.7.2. Hosting	7
1.2.7.3. Platformdiensten	7
1.2.7.4. De 'Cloud'	7
1.2.8. De verdere ontwikkeling van het internet	8
1.3. Wat is internet governance?	8
1.4. Het belang van internet governance	10
1.5. Vijf governance modellen voor het internet	12
1.6. Complicerende factoren bij internet governance en regulering	14
1.6.1. Geen beperkingen in ruimte	14
1.6.2. Anonimiteit	15
1.6.3. Technologische turbulentie	16
1.6.4. Complexiteit	16
1.7. Wie is verantwoordelijk voor internet governance?	16
1.7.1. Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)	18
1.7.2. Internet Engineering Task Force (IETF)	18
1.7.3. ITU	19
1.7.4. WSIS en IGF	20
1.8. Afsluitende bespiegeling Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	22

2.	ICT EN RECHTSSTAAT	25
	<i>Prof. mr. M. Hildebrandt</i>	
2.1.	Inleiding	25
2.2.	Over legalisme, instrumentalisme en legaliteit in de rechtsstaat	26
2.3.	De opkomst van de informatiegestuurde overheid	30
2.3.1.	Van informatiesamenleving naar datagestuurde samenleving	30
2.3.2.	De iOverheid als datagestuurde overheid	34
2.4.	Legaliteit, doelbinding en de rechtsstaat in cyberspace	37
2.4.1.	Bestandskoppeling ten behoeve van fraudebestrijding	37
2.4.2.	De Waterproof	39
2.4.3.	Doelbinding en proportionaliteit bij de iOverheid	41
2.5.	Afsluiting	43
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	44
3.	OVER REGULERING TUSSEN RECHT EN ICT	47
	<i>Dr. L. Mommers</i>	
3.1.	Inleiding	47
3.2.	Achtergrond: tussen recht en ICT	48
3.3.	Recht versus ICT	50
3.4.	Van multidisciplinair naar interdisciplinair onderzoek in recht en informatica	53
3.5.	De bouwstenen van een interdiscipline	55
3.6.	Regulering en ICT	57
3.6.1.	Regulering van ICT	57
3.6.2.	Regulering door ICT	59
3.6.3.	Regulering voor ICT	61
3.7.	Ten slotte	62
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	63
4.	ICT-CONTRACTEN	65
	<i>Mr. dr. T.J. de Graaf en prof. mr. drs. C. Stuurman</i>	
4.1.	Inleiding	65
4.1.1.	Kenmerken van ICT-contracten	65
4.1.2.	Algemene voorwaarden	66
4.2.	Totstandkoming en samenhangende overeenkomsten	67
4.3.	Aanbestedingsrecht	70
4.3.1.	Aanbestedingsregelgeving	70
4.3.2.	Drempelbedragen	72
4.3.3.	Aanbestedingsprocedures	73
4.3.4.	Technische specificaties	74
4.4.	Kwalificeren en verkleuren	74
4.5.	Generieke bepalingen	77

4.5.1.	Garanties	77
4.5.2.	Boetes	78
4.5.3.	Exoneraties	79
4.5.4.	Beëindiging	79
4.6.	Specifieke contracten	80
4.6.1.	Specifieke bepalingen softwarecontracten	80
4.6.2.	Specifieke bepalingen hardwarecontracten	84
4.6.3.	Specifieke bepalingen onderhoudscontracten	85
4.6.4.	Specifieke bepalingen outsourcingcontracten en cloudcontracten	88
4.7.	Slot	90
	Aanbevolen en geraadpleegde literatuur	90
5.	ONLINE OVEREENKOMSTEN	93
	<i>Prof. mr. R.E. van Esch</i>	
5.1.	Relevante regelgeving	93
5.1.1.	Inleiding	93
5.1.2.	Dienstverleners van de informatiemaatschappij	94
5.1.3.	De Implementatiewet Richtlijn consumentenrechten (hierna: Implementatiewet)	94
5.2.	Vormvereisten	95
5.2.1.	Inleiding	95
5.2.2.	Art. 6:227a BW	96
5.2.3.	Wet schriftelijkheid en elektronisch verkeer	96
5.3.	Totstandkoming van de overeenkomst	97
5.3.1.	Aanbod en aanvaarding	97
5.3.1.1.	Werking verklaring	97
5.3.2.	Aanbod	98
5.3.2.1.	Karakter van aanbod op internet	98
5.3.2.2.	Onjuiste prijs	98
5.3.3.	Aanvaarding	98
5.3.3.1.	Afgeleide of stilzwijgende aanvaarding	98
5.3.3.2.	Betalingsverplichting	99
5.3.3.3.	Ontbreken handelingswil	99
5.3.3.4.	Invoerfouten bij opmaken van aanvaardingsverklaring	99
5.4.	Ontvangstbevestiging	100
5.5.	Algemene voorwaarden	100
5.5.1.	Toepasselijkheid algemene voorwaarden	100
5.5.2.	Informatieverplichting gebruiker	101
5.5.3.	Vernietigbare bedingen	103
5.6.	Ontbinding van de overeenkomst op afstand	103
5.6.1.	Inleiding	103
5.6.2.	Ontbindingstermijn	103
5.6.2.1.	Inleiding	103

5.6.2.2.	Overeenkomsten betreffende diensten, water, gas, elektriciteit, stadsverwarming en digitale inhoud	104
5.6.2.3.	Consumentenkoop	104
5.6.2.4.	Financiële producten, financiële diensten en natura-uitvaartverzekeringen	104
5.6.2.5.	Verlenging ontbindingstermijn	105
5.6.3.	Uitzonderingen	106
5.6.4.	Uitoefening van het recht van ontbinding	106
5.6.5.	Rechtsgevolgen van ontbinding	107
5.6.5.1.	Inleiding	107
5.6.5.2.	Ongedaanmakingsverbintenis handelaar	108
5.6.5.3.	Ongedaanmakingsverbintenis consument	109
5.6.5.4.	Financiële producten, financiële diensten en natura-uitvaartverzekeringen	110
5.6.5.5.	Aanvullende overeenkomsten	111
5.6.6.	Dwingend recht	111
5.7.	Inhoud van de overeenkomst	111
5.8.	Uitvoering van de overeenkomst op afstand	112
5.8.1.	Gebruik betaalmiddelen	112
5.8.2.	Nakoming voordat ontbindingstermijn is verstreken	112
5.8.3.	Financieel producten, financiële diensten en natura-uitvaartverzekeringen	112
	Aanbevolen en geraadpleegde literatuur	113
6.	AUTEURSRECHT EN CLOUD COMPUTING	115
	<i>Prof. dr. M.R.F. Senftleben en mr. H.N. Scholtens</i>	
6.1.	Inleiding	115
6.2.	Clouddiensten	116
6.3.	Betrokken belangen	117
6.4.	Overzicht van beleidsinstrumenten	119
6.4.1.	Beperkingen van het auteursrecht	119
6.4.1.1.	Citaten, bewerkingen en remixes	119
6.4.1.2.	Embedded content	123
6.4.1.3.	Digitale kluizen	125
6.4.1.4.	Update van excepties	128
6.4.2.	Veilige havens	131
6.4.2.1.	Veilige haven voor hosting	131
6.4.2.2.	Notice-and-takedown-procedures	134
6.4.3.	Rechterlijk bevel tegen platformen	135
6.4.3.1.	Impact op clouddiensten	135
6.4.3.2.	Filteren van online content	136
6.4.3.3.	Blokkeren van websites	138
6.5.	Conclusie	139
	Aanbevolen en geraadpleegde literatuur	141

7.	ELEKTRONISCHE COMMUNICATIE	143
	<i>Prof. mr. G.J. Zwenne en mr. P.C. Knol</i>	
7.1.	Afbakening van het onderwerp	143
7.2.	Europees regelgevend kader	146
7.2.1.	Doelstellingen van de Telecomwet- en regelgeving	149
7.2.2.	Versterken concurrentiepositie van Nederland	149
7.2.3.	Toegankelijkheid en kwaliteit van telecommunicatie	150
7.2.4.	Maatschappelijke belangen	151
7.3.	Toezicht	152
7.4.	Opzet en structuur van de Telecomwet	153
7.5.	Markttoegang	154
7.5.1.	Mededeling, registratie en toezichtskosten	154
7.5.2.	Radiofrequenties	154
7.5.2.1.	Frequentieplan en frequentieregister	155
7.5.2.2.	Vergunningen	156
7.5.2.3.	Weigering, intrekking, duur en overdracht van vergunningen	157
7.5.2.4.	Antennes en opstelpunten	158
7.5.3.	Nummers	158
7.5.3.1.	Nummerplannen en nummertoekening	159
7.5.3.2.	Nummerportabiliteit	160
7.5.3.3.	Bescherming van consumenten bij informatienummers	160
7.5.4.	Kabels, graafrechten en gedoogplichten	160
7.6.	Marktgedrag	162
7.6.1.	Interoperabiliteit	162
7.6.2.	Marktanalyses	163
7.7.	Maatschappelijke belangen	165
7.7.1.	Universele dienst	165
7.7.1.1.	Universele dienstenpakket	166
7.7.1.2.	Oprichting en rol KPN	166
7.7.1.3.	Financiering	167
7.7.2.	Eindgebruikersbelangen	167
7.7.2.1.	Transparantie	168
7.7.2.2.	Opzegging	168
7.7.2.3.	Stilzwijgende verlenging	169
7.7.2.4.	Bestrijding misbruik informatienummers	169
7.7.2.5.	Telefonist en abonnee-informatiedienst	170
7.7.2.6.	Netneutraliteit	170
7.7.3.	Privacy en aftappen, dataretentie	171
7.7.3.1.	Verkeers- en locatiegegevens, dataretentie	172
7.7.3.2.	Ongevraagde commerciële communicatie (spam en telemarketing)	174
7.7.3.3.	Cookies en dergelijke	174
7.8.	Roamingverordening	175
7.9.	Elektronische handtekeningen	176
7.10.	Afsluiting	177
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	178

8.	DE BESCHERMING VAN PERSOONSGEGEVENS	179
	<i>Prof. mr. J.M.A. Berkvens en prof. mr. J.E.J. Prins</i>	
8.1.	Inleiding	179
8.2.	De Wet bescherming persoonsgegevens	179
8.2.1.	Reikwijdte WBP en definities	179
8.2.1.1.	Reikwijdte	179
8.2.1.2.	Uitzonderingen	184
8.2.1.3.	Journalistiek	184
8.2.1.4.	De verantwoordelijke	184
8.2.1.5.	Bewerker	186
8.2.2.	Materiële normen en verwerkingsgronden	187
8.2.2.1.	Algemeen	187
8.2.2.2.	Bijzondere gegevens	189
8.2.2.3.	Toestemmingsvereiste	189
8.2.2.4.	Beveiliging en accountability	190
8.2.3.	Rechten van betrokkenen	191
8.2.3.1.	Algemeen	191
8.2.3.2.	Limitering rechten	191
8.2.3.3.	Kennisgeving	193
8.2.3.4.	Kennisneming ('recht op inzage')	195
8.2.3.5.	Correctie	196
8.2.3.6.	Verzet	197
8.2.3.7.	Geautomatiseerde beslissingen	197
8.2.3.8.	Zelfregulering	198
8.2.3.9.	Handhaving	198
8.2.3.10.	Meldingssysteem	200
8.2.4.	De internationale dimensie	200
8.2.4.1.	Algemeen	200
8.2.4.2.	Export naar derde landen	201
8.2.4.3.	Toepasselijk recht	204
8.2.4.4.	Evaluatie WBP	206
8.2.4.5.	Vooruitblik op Verordening	207
8.3.	Conclusie	208
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	209
9.	CYBERCRIMINALITEIT	213
	<i>Prof. dr. B.J. Koops</i>	
9.1.	Inleiding	213
9.2.	Achtergronden	214
9.2.1.	Begripsbepaling	214
9.2.2.	Criminologische context	215
9.2.3.	Wetsgeschiedenis	216
9.2.3.1.	Internationale context	216
9.2.3.2.	Wet computercriminaliteit en opvolgers	217

9.2.3.3.	Overige wetten	218
9.2.4.	Wetssystematiek	218
9.2.4.1.	Gegevens als 'goed'?	218
9.2.4.2.	Overige systematische keuzes	220
9.3.	Materieel strafrecht	222
9.3.1.	Computergerichte delicten	222
9.3.2.	Computergerelateerde delicten	226
9.3.3.	Uitingsdelicten	227
9.3.3.1.	Kinderpornografie	227
9.3.3.2.	Overige uitingsdelicten	229
9.3.3.3.	Aansprakelijkheid internetaanbieders en notice-and-takedown	230
9.4.	Procedureel strafrecht	231
9.4.1.	Doorzoeking en gerelateerde bevoegdheden	231
9.4.2.	Bijzondere opsporingsbevoegdheden	234
9.4.3.	Bewijsaspecten	236
9.5.	Afsluiting	237
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	238
10.	eGOVERNMENT	243
	<i>Mr. dr. M.M. Groothuis</i>	
10.1.	Inleiding	243
10.2.	Elektronisch berichtenverkeer met bestuursorganen	244
10.2.1.	Afdeling 2.3 Awb: doelstellingen en kernbegrippen	244
10.2.2.	Voorwaarden voor elektronisch verkeer	245
10.2.2.1.	Verkeer van bestuursorganen naar burgers	245
10.2.2.2.	Verkeer van burgers naar bestuursorganen	247
10.2.3.	Vaststellen van tijdstip van verzending en ontvangst van het bericht	250
10.3.	De elektronische handtekening in het bestuursrecht	253
10.3.1.	Normatief kader	253
10.3.2.	De elektronische handtekening in de bestuurspraktijk	255
10.4.	Elektronische bekendmaking	257
10.4.1.	Normatief kader	257
10.4.2.	Komend recht: een wetsvoorstel inzake uitsluitend elektronisch bekendmaken	258
10.5.	Afsluiting	259
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	259
11.	DE POSITIE VAN TUSSENPERSONEN IN INTERNETCOMMUNICATIE	261
	<i>The Man in the Middle of a Complicated Plan</i>	
	<i>Mr. D.F.P. den Dekker en mr. dr. M. van der Linden-Smith</i>	
11.1.	Inleiding	261
11.2.	Juridisch kader	263
11.2.1.	Richtlijn	264
11.2.1.1.	Diensten van de informatiemaatschappij (art. 3:15d LID 3 BW)	264

11.2.1.2.	Mere conduit (art. 12 Richtlijn, art. 6:196c lid 1 en 2 BW)	265
11.2.1.3.	Caching (art. 13 Richtlijn, art. 6:196c lid 3 BW)	265
11.2.1.4.	Hosting (art. 14 Richtlijn, art. 6:196c lid 4 BW)	265
11.2.1.5.	Vangnet (preamble onder 45, art. 12 lid 3, art. 13 lid 2 en art. 14 lid 3 Richtlijn, art. 6:196c lid 5 BW)	266
11.2.1.6.	Strafrecht: art. 54a Sr	267
11.2.2.	Onderliggende normschendingen	267
11.2.2.1.	Onrechtmatige daad	267
11.2.2.2.	Uitingsdelicten	268
11.3.	Soorten tussenpersonen	269
11.3.1.	ISP's	269
11.3.1.1.	Doorgeven NAW-gegevens	269
11.3.1.2.	Verwijderen, ontoegankelijk maken, blokkeren, filteren	271
11.3.1.3.	Strafrechtelijke aansprakelijkheid ISP's	272
11.3.2.	Usenet-nieuwsgroepen	272
11.3.3.	Forums	273
11.3.3.1.	Martijn	274
11.3.3.2.	Trendylaarzen	275
11.3.3.3.	Strafrechtelijke aansprakelijkheid	276
11.3.4.	Advertentieplatforms	277
11.3.5.	Mailproviders	277
11.3.6.	Zoekmachine	278
11.3.6.1.	AdWords	278
11.3.6.2.	Gespecialiseerde zoekmachines voor muziek en films	279
11.3.7.	Gespecialiseerde platforms voor foto's en films	280
11.3.8.	Overigen	281
11.3.9.	Ten slotte	281
11.4.	Afsluiting	282
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	283
12.	DIGITALE TOEGANKELIJKHEID VAN RECHTSPRAAK	285
	<i>Trends en ervaringen</i>	
	<i>Dr. F. van Dijk en mr. dr. R.H. van den Hoogen</i>	
12.1.	Inleiding	285
12.2.	Huidige digitale toegankelijkheid Rechtspraak	285
12.3.	Digitale toegankelijkheid zoals het wordt	289
12.3.1.	Mijn Zaak en Mijn Werkomgeving	289
12.3.2.	Wat levert digitale toegang op?	291
12.3.3.	Interactieve zaaksbehandeling	291
12.4.	Digitale toegankelijk in andere EU-landen	293
12.4.1.	Het op elektronische wijze kunnen indienen van stukken bij de rechter	294
12.4.2.	Elektronisch berichtenverkeer met professionele partijen	294
12.4.3.	Elektronisch betalen van griffierechten	295
12.4.4.	Het online kunnen raadplegen van het dossier	295

12.4.5.	Het online kunnen volgen van de voortgang	295
12.4.6.	Het online toegestuurd krijgen of kunnen raadplegen van de uitspraak	295
12.4.7.	Online mediation-systeem.	295
12.4.8.	Hoe doet Nederland het in internationaal opzicht?	295
12.5.	Ontwikkelingen binnen de Europese Unie	296
12.5.1.	e-Delivery	296
12.5.2.	e-Signature	297
12.5.3.	e-Payment	297
12.5.4.	e-ID	297
12.5.5.	e-Document	298
12.6.	Toekomstverwachtingen en trends	298
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	300
13.	CYBERSECURITY	301
	<i>Dr. N.S. van der Meulen en prof. mr. A.R. Lodder</i>	
13.1.	Inleiding	301
13.2.	Incidenten	302
13.2.1.	Diginotar	302
13.2.2.	Lektoker 2011	302
13.2.3.	Patiëntgegevens	303
13.2.4.	Aanvallen op banken voorjaar 2013	303
13.3.	Wat is cybersecurity?	304
13.3.1.	Bescherming vitale infrastructuur	305
13.3.2.	Cyberwar	306
13.4.	Dreigingen	307
13.4.1.	Informatiegerelateerde dreigingen	308
13.4.2.	Systeemgerelateerde dreigingen	310
13.4.3.	Dreigersgroepen	311
13.5.	Strategie & organisaties	312
13.5.1.	Nationale cybersecurity Strategie	313
13.5.2.	Organisaties	314
13.5.3.	EU-initiatieven	316
13.6.	Conclusie	317
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	317
14.	ONLINE GOKKEN	319
	<i>Mr. S. Fennell-van Esch</i>	
14.1.	Inleiding	319
14.2.	Nederlandse wet-en regelgeving	319
14.3.	Toezicht en handhaving van online gokken	323
14.4.	EU en andere lidstatelijke wet-en regelgeving	326
14.5.	Tot slot	328
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	329

15.	TIEN SOCIAL MEDIA VRAAGSTUKKEN: OVER PRIVACY, IDENTITEIT EN VRIJHEID <i>Mr. R. Marbus</i>	331
15.1.	Beperkingen in vrije identiteitskeuze	331
15.2.	Beheer informatiestromen	332
15.3.	Het wissen van een deelidentiteit	332
15.4.	Incorrecte informatie	333
15.5.	Rijke identiteiten	333
15.6.	Koppelen van identiteiten	334
15.7.	Scheiding van publieken	334
15.8.	Beperkende werking algemene voorwaarden	335
15.9.	Sociale druk	335
15.10.	Technodwang	336
15.11.	Conclusie	344
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	345
16.	BEWIJS EN BEWAREN <i>Mr. dr. M.B. Voulon</i>	347
16.1.	Inleiding	347
16.2.	Algemene uitgangspunten van bewijsrecht	347
16.3.	Elektronisch bewijs	348
16.4.	Cryptografische technieken en de elektronische handtekening	349
16.5.	De elektronische handtekening	351
16.6.	De elektronische akte	352
16.7.	Toekomstig recht: Verordening elektronische identificatie en vertrouwensdiensten	354
16.8.	Bewaring	355
16.8.1.	Algemene bewaarverplichtingen	355
16.8.2.	Het bewaren van persoonsgegevens	356
	Geraadpleegde en aanbevolen literatuur	358
17.	ONLINE CONSUMENTENBESCHERMING <i>Prof. mr. S. van der Hof en mr. R. van Neck</i>	361
17.1.	Inleiding	361
17.2.	Wijzigingen algemeen consumentenrecht	361
17.2.1.	Begrip verkoopovereenkomst	362
17.2.2.	Informatieverplichtingen	362
17.2.3.	Levering	364
17.2.4.	Vergoeding gebruik betaalmiddel	365
17.2.5.	Risico-overgang	365
17.2.6.	Kosten telefonische klantenservice	365

Inhoudsopgave

XXI

17.2.7.	Extra betalingen	366
17.2.8.	Niet-gevraagde leveringen	367
17.2.9.	Handhaving en sancties	367
17.3.	Wijziging Wet Oneerlijke handelspraktijken – Vernietigbaarheid overeenkomst die tot stand is gekomen onder invloed van een OHP	368

